Prof. Dr. phil. Josef Vojvodík, M.A.
Ústav české literatury a literární vědy FF UK
nám. Jana Palacha 2
116 38 Praha 1
e-mail: Josef.Vojvodik@ff.cuni.cz

Oponentský posudek na diplomovou práci Mgr. Nicol Svárovské

Literární recepce díla Maxe Picarda

Ve své v mnohém ohledu pozoruhodné práci se Nicol Svárovská zabývá recepcí myšlenkového díla švýcarského filozofa kultury Maxe Picarda v básnickém díle Rainera Marii Rilka a Jana Zahradníčka. Přestože již v roce 1938 vydal Josef Florian český překlad Picardovy knihy *Útěk před Bohem* (1936) jako jeden z prvních překladů této knihy vůbec, zůstává Picardovo kulturně-filozofické a kulturně-antropologické myšlení v českém prostředí téměř neznámé. V roce 1948 se ještě podařilo vydat překlad Picardovy knihy *Hitler v nás* (1946), kulturně-kritická a kulturně-filozofická interpretace nejen fenoménu nacionálního socialismu, ale moderní civilizace vůbec. Picardova analýza, její klíčové téma *diskontinuity* moderního světa jako hlavního příznaku narušené a deficitní vazby mezi světem a lidskou bytostí, měla však, jak Nicol Svárovská ukazuje, zvláštní význam pro básnickou skladbu Jana Zahradníčka *Znamení moci* (1951). Hlavními kategoriemi prudkým technickým vývojem narušeného vztahu mezi člověkem a světem jsou vedle diskontinuity také narušení vědomí dějinnosti, z něhož podle Picarda povstává „člověk bez paměti“ a bez vývoje. S tím bezprostředně souvisí vyprázdnění slova, jeho proměna v pouhé heslo nebo jen v technicky produkovaný šum.

Nicol Svárovská opírá svůj výklad Picardovo pojetí moderní civilizace o Heideggerovu kritiku techniky, v níž se podle filozofa projevuje *vůle k moci* v podobě univerzální technologizace světa. Diskuse Heideggerovy kritiky moderního technicismu má v této souvislosti svůj význam a platnost i přesto, že se Picard od Heideggerovy filozofie explicitně distancuje (v knize *Hitler v nás* píše: *„od Heideggerova nic není daleko k Hitlerovu nic*“).[1] Nicol Svárovská se zabývá Heideggerovým pojmem „Ge-stell“, jímž filozof označuje specifický způsob přístupu ke světu, „odkrývání“ světa, vlastní technice. Tento způsob je nebezpečný, neboť technika nepředstavuje modus lidského konání, nýbrž pouze prostředek (pojem „Gestell“ znamená také „podstavec“) v mezích lidského konání. Právě jako „Gestell“ zastírá a

[1] „Es ist nicht weit vom Nichts Heideggers zum Nichts Hitlers“.

za-stavuje moderní technika přístup člověka k poznání a pravdě a znamená to, co Heidegger charakterizuje jako „zapomnění bytí“ („Seinsvergessenheit“). Do protikladu k tomuto *ne*autentickému modu bytí staví Heidegger *poiēsis* jako vy-jevování bytí, neboť básník činí ve svém díle evidentním *to* původní, nezprostředkované a ne-dedukovatelné lidského bytí; básník odpovídá svým dílem nároku bytí již proto, že básnická řeč zdaleka přesahuje všední jazyk každodennosti.

Nicol Svárovská si však velmi dobře všímá, že téma krize řeči sahá na samotný počátek 20. století jako součást vývoje literární moderny samotné: totiž, že dosavadní (literární) jazyk není schopen postihnout a vyjádřit skutečnost (světa), není schopen zobrazit subjektivitu, procházející procesem decentrizace a derealizace, až k naprostému rozpadu (jako např. v prózách Roberta Musila, Gottfrieda Benna, Franze Kafky ad.). Iniciačním literárně-filozofickým textem tohoto „krizového“ stavu řeči, jímž se Nicol Svárovská ve své práci zabývá, je proslulý *Dopis (lorda Chandose)* Huga von Hofmannsthala (z roku 1901/1902), poetologický komentář rozpadu nejen celistvosti a koherence řeči, ale skutečnosti vůbec.

Tuto problematiku sleduje Nicol Svárovská také v podkapitolách, věnovaných tomu, co nazývá hypotetickou strukturou řeči a falšování řeči a v této souvislosti diskutuje také teorii fikce, jak ji rozvinul ve své dnes již pozapomenuté *Philosophie des Als-Ob* (*Filozofie Jako-by*, 1911) novokantovec Hans Vaihinger, již by bylo možné číst jako obhajobu vytváření fikcí, v čemž Vaihinger spatřuje tvořivý výkon lidského ducha.

Východiskem básnické recepce úvah Maxe Picarda je v práci Nicol Svárovské báseň Rainera Marii Rilka z roku 1923, věnovaná *Maxi Picardovi.* Básník ji napsal pod dojmem četby Picardovy knihy *Der letzte Mensch* (1921). Tato báseň je pozoruhodná také proto, že její významové jádro krystalizuje kolem motivu hry s míčem, jímž je navázán vztah k Rilkovu „Ding-Gedicht“ *Míč* (*Der Ball*) z jeho *Nových básní* (*Neue Gedichte*, 1908) a tím k tématu *dětství* a *básnictví*. Figura chytání míče ve druhém verši („… und fangen auf“) se stává v Rilkově básni *Pro Maxe Picarda* metaforou procesu, soustředěného do obrazu oblouku, který opisuje let míče.

Základní otázka, již si Nicol Svárovská ve své práci klade, zní: je možné ve světě diskontinuity ovládaném technikou znovuobnovit, prostřednictvím básnického slova, autentickou zkušenost se světem? Tedy: zpřítomnění povahy světa, z níž také vychází a jíž je určován úkol člověka, jeho lidský a básnický úkol. Myšlenka nejen znovuobnovení, ale také proměny světa ve smyslu spoluúčasti člověka na jeho proměně, jeho skutečnosti i s vědomím nejistoty „přebývání“. Proměna skutečnosti básnickým viděním a jazykem znamená operaci zvláštního druhu: tím, že vytváří zcela novou a jinou rovinu skutečného, otevírá umění

jedinečnou oblast a dimenzi svobody, jejíž stupňování je možné právě ve sféře této *jiné* skutečnosti.

Na Zahradníčkově velké básnické skladbě *Znamení moci* Nicol Svárovská zároveň ukazuje, jak se síla *vidění* a *na-zření* věcí světa prohlubuje do síly patosu svědectví o jeho dehumanizaci. Svědectví jako patické a zároveň deiktické gesto, *odkazující* ke skutečnosti, již básník jako „očitý svědek“ vidí, slyší a o které může mluvit, vypovídat, svědčit.

Možnost záchrany před totální dehumanizací spařuje Picard nejen v návratu k askezi jako zvláštní formě duchovnosti, a – jak Nicol Svárovská rozvádí – v znovuobnovení mlčení, v němž Picard spatřuje jeden ze základních projevů lidskosti, ale v člověku samotném. Svůj Italský deník (1951) uzavírá Max Picard větou: „*Kolik děsivého prochází od šesté hodiny ranní, kdy se probouzí, až do desáté večer, když usíná, duší a duchem člověka. Člověk není schopen spáchat všechnu hrůzu, je chráněn sám před sebou. Jsme zachráněni více, než víme*“ (*Zerstörte und unzerstörbare Welt*, 1951).

Závěrem možno shrnout, že diplomová práce Mgr. Nicol Svárovské *Literární recepce díla Maxe Picarda* představuje originální a podnětný příspěvek k poznání dosud neprozkoumaného a nezhodnoceného recepčně-estetického vztahu dvou básníků, Rainera Marii Rilka a Jana Zahradníčka, ke kulturně-filozofickému a kulturně-kritickému myšlení Maxe Picarda. Kromě toho: Nicol Svárovská ve své práci prokazuje také výbornou obeznámenost s širším kulturně- a literárně-historickým i filozofickým kontextem literární moderny první poloviny 20. století.

Navrhuji proto hodnocení **výborně** (**1**).

Prof. Dr. phil. Josef Vojvodík, M.A. V Praze dne 23. 06. 2014